Rocznik Komparatystyczny – Comparative Yearbook
16 (2025): 29–54
DOI: 10.18276/rk.2025.16-02
ISSN (print): 2081-8718 | ISSN (online): 2353-2831

Cristina Godun
Uniwersytet w Bukareszcie
ORCID: 0000-0002-0018-4511

Za kulisami literatury: tłumacze jako niewidzialni twórcy literatury polskiej w Rumunii (1945–2024)

Literatura, choć w ujęciu romantyków często postrzegana była jako dzieło jednego autora (Heydel: 229), w rzeczywistości jest wynikiem współpracy wielu osób, które tworzą ją razem, dbając o jej odbiór i zasięg. Szczególną rolę w tym procesie odgrywają tłumacze – cisi bohaterowie umożliwiający nieustanny dialog między kulturami i językami. Ich działalność przez długi czas pozostawała w cieniu i nadal jest być może niedoceniana, mimo że bez ich wkładu wiele dzieł nigdy nie dotarłoby do rąk czytelników.

W niniejszej pracy przyglądam się roli tłumaczy literatury polskiej na język rumuński, analizując ich wkład w popularyzację polskiej twórczości oraz wpływ na kształtowanie się kanonu literackiego w Rumunii. Przyjmując rok 1989 jako symboliczny i przełomowy dla środowiska tłumaczeniowego i wydawniczego, w pierwszej części skupię się na okresie powojennym aż do upadku rządów komunistycznych oraz na specyfice działalności translatorskiej w tym czasie. W drugiej części pracy podejmuję temat przekładów w okresie wolności słowa i gospodarki rynkowej, który przyniósł nowe wyzwania dla rynku literackiego, inne niż te związane z cenzurą. Po 1989 stopniowo zmieniały się priorytety tłumaczeniowe, a osoby zajmujące się przekładem literackim zyskały większe uznanie i widoczność. Tłumacze powoli wychodzili z cienia, stając się kluczowymi pośrednikami między dwiema kulturami, między Ja i Obcym. Co więcej, jak twierdzą współcześni teoretycy przekładoznawstwa, tłumacze stali się współtwórcami dzieł. Ich droga

od anonimowości do pełnego uznania i prestiżu była jednak długa. Jak zauważa Jerzy Jarniewicz w rozmowie z Błażejem Torańskim, „tłumacz wyszedł z szafy, przestał być przezroczysty, ma imię i nazwisko, swoją biografię." (Jarniewicz, 2025: 37). Niniejszą pracą pragnę oddać hołd tłumaczom, którym nie dane było wyjść z cienia, wielu z nich pozostaje niewidocznych i zapomnianych, mimo że bez ich wkładu literatura polska nie zaistniałaby w Rumunii.

Status tłumacza literackiego, którego nazwisko widnieje dziś na okładkach prestiżowych wydawnictw, stał się zauważalnym i docenianym elementem rynku książki. W Polsce i Rumunii proces ten nasilał się przez ostatnie kilkanaście lat, choć wciąż nie jest to rzeczywistość w pełni jeszcze oswojona. Zdarza się, że tłumacz bywa postrzegany jedynie jako swego rodzaju rzemieślnik, a jego praca sprowadzana do mechanicznego przenoszenia cudzych słów zamiast do twórczej działalności wymagającej ogromnej wrażliwości, interpretacji i autorskiego wkładu.

Jednocześnie rośnie świadomość roli tłumacza jako aktywnego uczestnika życia literackiego. Jak podkreśla Jerzy Jarniewicz, „tłumacze mają ogromny i autonomiczny wpływ na rozwój kultury, do której za ich pośrednictwem trafiają dzieła obce" (Jarniewicz, 2015: 160). Mimo to wciąż częściej spotykamy prace dotyczące recepcji literatury światowej czy tłumaczenia jako procesu niż badania koncentrujące się na samych tłumaczach i ich wpływie na kształtowanie kanonu literackiego. Nawet w recenzjach wychwalających walory artystyczne dzieła i talent autora nieraz brakuje choćby wzmianki o tłumaczu – osobie, dzięki której tekst może przecież zaistnieć w obcym języku.

Nie można jednak zaprzeczyć, że sytuacja ta stopniowo się zmienia. Współczesne przekładoznawstwo coraz częściej dostrzega kreatywną rolę tłumacza, traktując go jako współtwórcę dzieła literackiego, a nie jedynie biernego odtwórcę. W tym kontekście warto wspomnieć, że wielu pisarzy, zwłaszcza o międzynarodowej renomie, doskonale zdaje sobie sprawę, iż ich sukces w dużej mierze zależy od pracy tłumaczy. Olga Tokarczuk wielokrotnie podkreślała kluczową rolę swoich tłumaczy w popularyzacji jej twórczości na świecie, szczególnie w kontekście Nagrody Nobla. Jej współpraca z tłumaczkami

na angielski (Antonią Lloyd-Jones i Jennifer Croft), francuski (Marylą Laurent czy Margot Carlier), niemiecki (Lisą Palmes, Lotharem Quinkensteinem) czy szwedzki (Janem Henrikiem Swahnem) pokazuje, że proces przekładu to nie tylko translacja słów, ale także głębokie rozumienie i interpretacja dzieła.

Warto również zwrócić uwagę na pisarzy, którzy sami byli tłumaczami, przyczyniając się do oswajania obcych kultur. Adam Mickiewicz, tłumacząc *Giaura* Byrona, nie tylko oddał ducha angielskiego romantyzmu, ale również wprowadził go do polskiego kręgu literackiego, pokazując przy tym, że relacja między tekstem a tłumaczem jest twórcza i dynamiczna, a przekład może być formą interpretacji i adaptacji. Czesław Miłosz, tłumacząc twórczość poetów anglojęzycznych, nie tylko przybliżał polskim czytelnikom literaturę angloamerykańską, ale także otwierał przed Amerykanami świat polskiej poezji. Stanisław Barańczak nie tylko przekładał Szekspira i poetów metafizycznych, lecz także swoją twórczością rozszerzył granice polskiego kanonu literackiego. Jerzy Jarniewicz – poeta, teoretyk przekładu i wykładowca akademicki – aktywnie działa na rzecz zmiany podejścia do tłumaczenia jako dziedziny twórczej. Z tej perspektywy, jak podkreśla Magdalena Heydel, „historia literatury polskiej to nie tylko kanon dzieł napisanych po polsku, ale także kanon dzieł napisanych po polsku przez tłumaczy" (Heydel: 236).

To jest tylko kilka przykładów dowodzących, że rola tłumaczy nie ogranicza się wyłącznie do aspektów technicznych, lecz ma również charakter kulturotwórczy i interpretacyjny. Nie sposób zaprzeczyć, że literatury narodowe nie mogłyby istnieć bez niezastąpionego wkładu przekładów, które umożliwiły rozwój dialogu między twórcami, ideami i poglądami, a także wywarły wpływ na kształtowanie języka oraz mentalności.

Rumuńscy tłumacze literatury polskiej (1945–1989)

Choć data pierwszego tłumaczenia literackiego z języka polskiego na rumuński pozostaje nieznana, wielowiekowe kontakty między Polakami

a Mołdawianami, sięgające XV wieku, sugerują, że już wcześniej mogły istnieć próby adaptacji, jeśli nie pełnego tłumaczenia.

Jednym z pierwszych znanych dzieł literatury starorumuńskiej inspirowanych polską tradycją literacką jest twórczość **Dosofteia** (pol. Dosyteusza), metropolity Mołdawii (1671–1686), humanisty, poety i wydawcy. Studiował on zarówno na książęcej uczelni w Jassach, jak i w szkole Bractwa Prawosławnego we Lwowie, co świadczy o jego znajomości języka polskiego. Uznawany jest za pierwszego poetę literatury rumuńskiej o wyraźnie ukształtowanym stylu, który podjął się tłumaczenia Biblii, czerpiąc inspirację z dzieła Jana Kochanowskiego. Owocem jego wieloletniej pracy była *Psăltirea sfântului prooroc David pre versuri tocmită* / *Psałterz świętego proroka Dawida napisany wierszem* (1673), nad którą Dosoftei pracował przez dziesięć lat, wzorując się na polskim *Psałterzu Dawida* (1579) Kochanowskiego.

Wpływy literatury polskiej są również widoczne w twórczości **Gheorghe Asachiego** (1788–1869), rumuńskiego poety, dramaturga, malarza, historyka i tłumacza. Asachi był poliglotą. Wyróżniał się także jako dziennikarz, polityk, pedagog i inżynier lądowy. Choć jego prorosyjskie poglądy budziły kontrowersje, odegrał znaczącą rolę w rozwoju rumuńskiej kultury. Założone przez niego pismo *Albina Românească* miało kluczowy wpływ na ówczesne życie intelektualne, a w powołanej przez niego w roku 1835 Akademii Mihăileană, pierwszej nowoczesnej uczelni wyższej w Mołdawii, językiem wykładowym był rumuński. Wpływ ballad Adama Mickiewicza na twórczość Asachiego oraz zainteresowanie rumuńskich intelektualistów dorobkiem literackim i działalnością polityczną polskiego twórcy podkreślał rumuński slawista **Ion C. Chițimia** (1908–1996), znawca folkloru, literatury starorumuńskiej i polskiej. Chițimia wskazuje, że pierwsze przekłady dzieł Mickiewicza na język rumuński powstawały za pośrednictwem języka francuskiego, w czasach gdy Rumunię i Polskę łączyły nie tylko więzy literackie, lecz także współpraca intelektualna i polityczna. Wśród tych przekładów znalazły się ballady, fragmenty *Dziadów*, pierwsza księga *Pana Tadeusza* oraz pełne tłumaczenie *Księgi Narodu i Pielgrzymstwa Polskiego*, którego anonimowy rękopis, datowany na 1845 rok, przechowywany jest w Bibliotece Akademii Rumuńskiej (Chițimia: 179–182). Twórczość

Mickiewicza wywarła istotny wpływ na rumuńską literaturę epoki, a współpraca polskiej i rumuńskiej emigracji w Paryżu dodatkowo wzmocniła jej recepcję (Petrică, 1972, 449–461).

Jako historyk literatury Chițimia dostrzegał znaczenie bilateralnych stosunków między Polską a Rumunią, dlatego też pod jego kierunkiem powstało kilka prac doktorskich poświęconych relacjom literackim i kulturowym między tymi dwoma narodami. Badania prowadzone pod jego kierunkiem skupiały się na periodyzacji tych kontaktów oraz ich wpływie na rozwój literatury i wymiany intelektualnej. Przykładem takich prac są trzy rozprawy doktorskie obronione w latach 70. XX wieku na Wydziale Języków Słowiańskich Uniwersytetu w Bukareszcie: Ion Petrică[1] analizował relacje kulturowe rumuńsko-polskie w drugiej połowie XIX wieku, Victor Jeglinschi[2] skupił się na analizie kluczowych momentów w politycznych i kulturowych stosunkach między Rumunią a Polską w pierwszych dekadach po II wojnie światowej, a Jan Zawora[3] badał obecność literatury polskiej w Rumunii w latach 1945–1972. Wszystkie te prace wpisały się już na stałe w szerszy nurt badań nad wzajemnym przenikaniem kultur i podkreślały rolę przekładów literackich w kształtowaniu recepcji literatury polskiej w Rumunii.

Relacje polsko-rumuńskie na przestrzeni XX wieku kształtowały zarówno historia polityczna, jak i kultura. Romanista Stanisław Wędkiewicz odegrał kluczową rolę w badaniach nad wpływem języka rumuńskiego na polski oraz w popularyzacji rumuńskiej literatury w Polsce. Jego prace z początku XX wieku ujawniały ograniczoną znajomość rumuńskiej kultury w Polsce. Jednocześnie wskazywał, że w rumuńskim kręgu intelektualnym rozpoznawalni byli głównie Mickiewicz i Sienkiewicz. Zasługą Wędkiewicza było również naukowe ukształtowanie Stanisława Łukasika, który w okresie międzywojennym

---

[1] Petrică, 1976 [pol. Związki kulturalne rumuńsko-polskie w drugiej połowie XIX wieku].

[2] Jeglinschi, 2015 [pol. Relacje kulturalne rumuńsko-polskie w pierwszych dekadach XX wieku].

[3] Jan Zawora, *Literatura polonă în România după cel de-al doilea război mondial (1945–1972)* [Literatura polska w Rumunii po drugiej wojnie światowej], praca nieopublikowana.

stał się jednym z najważniejszych popularyzatorów literatury rumuńskiej w Polsce.

Istotnym elementem wymiany intelektualnej w okresie międzywojennym było powołanie rumuńskich lektoratów na uczelniach w Krakowie[4] i we Lwowie[5], które odegrały kluczową rolę w kształceniu specjalistów z zakresu języka i literatury rumuńskiej. Miało to ogromne znaczenie dla przekładów literackich (Jeglinski, 2015: 48; Mitu, 1972: 159–160).

Nicolae Iorga, jeden z najwybitniejszych rumuńskich historyków i intelektualistów XX wieku, dostrzegał potrzebę zintensyfikowania wymiany kulturalnej między Polską a Rumunią. To właśnie z jego inicjatywy powstała koncepcja utworzenia instytutów studiów polskich w Bukareszcie oraz rumuńskich w Warszawie. Instytuty te miały na celu pogłębianie wiedzy o wspólnej historii i kulturze. Wypowiedzi Iorgi dotyczące polskich dokumentów archiwalnych odnoszących się do Rumunii oraz ścisłych kontaktów między emigracją polską i rumuńską w 1848 roku podkreślają długą tradycję współpracy, która często wykraczała poza kwestie dyplomatyczne i polityczne (Jeglinschi: 49).

Tym samym kształtowanie stosunków rumuńsko-polskich nie było jedynie wynikiem formalnych traktatów czy sojuszy strategicznych, ale także efektem długoletnich wysiłków intelektualistów, językoznawców i tłumaczy, którzy dążyli do wzajemnego zrozumienia oraz budowania wspólnej przestrzeni kulturowej. Ich działania miały dalekosiężne konsekwencje dla rozwoju rumuńskiej polonistyki oraz popularyzacji literatury rumuńskiej w Polsce.

Niewątpliwie w przypadku tłumaczeń literatury polskiej na język rumuński sprzed 1950 roku zdecydowana większość przekładów – z kilkoma wyjątkami, które zostaną omówione w dalszej części

[4] Pierwszy lektorat języka i literatury rumuńskiej powstał na Uniwersytecie Jagiellońskim w grudniu 1921 r. dzięki zaangażowaniu Wędkiewicza.

[5] W styczniu 1922 r. język i literatura rumuńska stały się przedmiotem lektoratu również na Wydziale Filozofii Uniwersytetu Lwowskiego, gdzie aż do wybuchu II wojny światowej wyróżniał się profesor Emil Biedrzycki (*Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1921–1922*, Lwów, 1932 s. 4. Dostępna jest wersja elektoniczna na https://pbc.biaman.pl/dlibra/publication/2582/edition/2470/content [dostęp: 17.05.2025].

– powstawała na podstawie tekstów w językach pośrednich, najczęściej francuskich. Były to swobodne adaptacje (czyli udomowienia), przeróbki lub tłumaczenia pośrednie, co można uznać za zrozumiałe, biorąc pod uwagę brak wykwalifikowanych tłumaczy języka polskiego z odpowiednim przygotowaniem filologicznym.

Znakomitym przykładem promotora literatury polskiej, który nie znał języka źródłowego, lecz prężnie działał na rzecz popularyzacji kultury polskiej w Rumunii, był **Alexandru Iacobescu** (1875–1945) – poeta i pisarz. W okresie międzywojennym należał do grona najbardziej aktywnych tłumaczy literatury polskiej na język rumuński, choć wszystkie jego przekłady powstały za pośrednictwem języka francuskiego. Jego dorobek obejmuje zarówno prozę (np. sześć wielokrotnie wznawianych powieści Sienkiewicza: *Quo Vadis* I–II 1939; *Ogniem i mieczem / Prin foc și sabie* 1940; *Potopul* 1941; *Rodzina Połanieckiech / Neamul Polaniecki* 1942; *Pan Wołodyjowski* 1945; *Krzyżacy* / *Cavalerii crucii* 1945), jak i dramat (fragmenty z *Sędziow / Judecătorii* Wyspiańskiego, 1921). Jego działalność translatorska wywarła istotny wpływ na recepcję polskiej literatury w Rumunii. Jednym z pierwszych tłumaczeń Iacobescu były *Povestiri* Władysława Stanisława Reymonta, wydane w 1928 roku. Co znamienne, autor został przedstawiony jako *Ladislas Raymont*, a sam tłumacz dokonał istotnych zmian w tytułach opowiadań, co świadczy o jego swobodnym podejściu do tekstu źródłowego, wynikającym z tłumaczenia pośredniego. Przykładami tego są: *Adam Brudz* zamiast *Skazaniec nr. 437*, *Pustiirea codrului* zamiast *W porębie* oraz *În ajunul Crăciunului* zamiast *Szczęśliwi* (Jeglinschi: 142–143). Zresztą zmiana tytułów tłumaczonych dzieł bywa częstą praktyką we Francji.

Victor Jegliński w swojej monografii podkreśla, że Iacobescu wyróżniał się jako wytrwały tłumacz literatury pięknej, podejmując się ambitnych projektów. Jednym z nich była próba prozatorskiego tłumaczenia *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza – dzieła liczącego ponad dziesięć tysięcy wersów. Przekład ten zaczęto publikować w odcinkach na łamach czasopisma „Doljul" w styczniu 1913 roku, jednak został przerwany po zamknięciu pisma w lutym, co zatrzymało ten wartościowy akt kulturalny. Jegliński zauważa, że Iacobescu wykazał się w tym tłumaczeniu dużą wrażliwością i precyzją w oddaniu

szczegółów, kluczowych dla opisów przyrody w romantycznym poemacie (Jeglinschi: 113).

Na szczególną uwagę zasługuje postać **Grigore Nadrișa** (1895–1968) – wybitnego językoznawcy, slawisty oraz badacza stosunków rumuńsko-polskich. Studiował on w Wiedniu i Krakowie, gdzie jako pierwszy wykładowca języka rumuńskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim rozpoczął pionierską działalność akademicką. Po dwóch latach jego stanowisko objął znany rumuński intelektualista Petre P. Panaitescu (1900–1967)[6]. W 1921 roku Nandriș uzyskał stopień doktora filologii na podstawie rozprawy *Postacie czasownika w Ewangeliarium Putnanum*, napisanej po polsku, co świadczy o jego znakomitej znajomości tego języka. Po powrocie do Rumunii objął funkcję prezesa stowarzyszenia „Przyjaciele Polski", którego celem było wzmacnianie więzi kulturalnych i naukowych między oboma krajami. Jego działalność naukowa cieszyła się dużym uznaniem w polskim środowisku akademickim. Był studentem wybitnego polskiego romanisty Stanisława Wędkiewicza, który uznawał Nandrișa i Panaitescu za „młodych badaczy wpisujących się w najlepszą tradycję Bogdana Petriceicu Hasdeu, Ioana Bogdana i Nicolae Iorgi"[7] (Porawska: 203–208).

Badania Nandrișa miały istotny wpływ na kształtowanie rumuńskiej polonistyki oraz popularyzację literatury polskiej w Rumunii. W 1921 roku przełożył dramat *Warszawianka* Stanisława Wyspiańskiego, który z powodzeniem wystawiono na scenie Teatru Narodowego w Czerniowcach, a w 1935 roku ukazał się jego przekład powieści Michała Choromańskiego *Zazdrość i medycyna*. Wkład Nandrișa w rozwój relacji literackich między Rumunią a Polską był znaczący,

[6] P.P. Panaitescu był rumuńskim historykiem literatury, profesorem uniwersyteckim i badaczem, który odegrał istotną rolę w analizie wpływów słowiańskich na kulturę Rumunii.

[7] Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838–1907), Ioan Bogdan (1864–1919) i Nicolae Iorga (1871–1940) należeli do najwybitniejszych rumuńskich historyków, filologów i intelektualistów, którzy odegrali kluczową rolę w badaniach nad językiem, historią i kulturą Rumunii. Ich dorobek naukowy wyznaczył standardy w dziedzinie rumuńskiej historiografii i filologii, a ich prace miały istotny wpływ na rozwój studiów nad relacjami rumuńsko-słowiańskimi oraz rumuńsko-polskimi.

a prowadzone przez niego badania pozostają cennym źródłem wiedzy dla współczesnych historyków literatury i tłumaczy. W uznaniu swojego dorobku naukowego Nandriș został członkiem Komisji Słownika Akademii Nauk w Krakowie oraz uhonorowany Srebrnym Medalem Polskiej Akademii Literatury w Warszawie. Jego badania koncentrowały się na analizie stosunków kulturowych i literackich między Rumunią a Polską.

Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1919–1944) [Bibliografia relacji literatury rumuńskiej z literaturami obcymi w periodykach (1919–1944)] wskazuje, że okres międzywojenny był niezwykle intensywny pod względem popularyzacji literatury polskiej w Rumunii. W tym czasie nie tylko tłumaczono polskie utwory, ale również publikowano artykuły i recenzje poświęcone polskiej literaturze, co świadczyło o rosnącym zainteresowaniu rumuńskich intelektualistów twórczością polskich pisarzy.

Jednym z wyrazów tego zainteresowania była publikacja *Antologia prozei poloneze* [Antologii prozy polskiej], wydana przez Cartea Românească w 1938 roku. Zawierała ona wybór 25 utworów polskich prozaików, reprezentujących przekrój współczesnej literatury polskiej – od Elizy Orzeszkowej po Antoniego Słonimskiego (Brezuleanu i in.: 102). Tłumaczką tekstów była **Elena Eftimiu**, a jakość jej przekładu została wysoko oceniona w recenzjach prasowych tamtego okresu („*Antologia prozei poloneze" de Elena Eftimiu – ConvL*, LXXI (1938), nr 1–5, styczeń–maj, s. 161, cyt. za Brezuleanu i in.: 102). Taka ocena nie powinna dziwić, ponieważ Elena Eftimiu, siostra wielkiego rumuńskiego poety Victora Eftimiu, wyróżniła się w latach 1930–1950 jako jedna z najważniejszych znawców i popularyzatorów literatur słowiańskich. Po ukończeniu studiów filologicznych i filozoficznych na Uniwersytecie w Bukareszcie, w 1927 roku wyjechała na stypendium do Pragi, gdzie uczyła się czeskiego, słowackiego, polskiego, bułgarskiego, rosyjskiego oraz serbsko-chorwackiego, które później doskonaliła poprzez pracę translatorską. W 1930 roku obroniła doktorat na Uniwersytecie Karola w Pradze, prezentując pracę na temat *Relacje Polski z Mołdawią w latach 1374–1500*. Po powrocie do Rumunii została asystentką w pierwszym rumuńskim lektoracie języka czeskiego, utworzonym w 1934 roku na Wydziale Literatury Uniwersytetu w Bukareszcie w ramach katedry

slawistyki. Po reformie szkolnictwa wyższego lektorat przekształcono w sekcję bohemistyki, którą przejęła katedra slawistyki na Wydziale Filologii. Prowadziła wykłady z kultury i cywilizacji Czech, a także z literatury i języka czeskiego. Od 1931 roku intensywnie tłumaczyła pisarzy słowiańskich, publikowała liczne studia i recenzje oraz współpracowała z wieloma czasopismami literacko-artystycznymi. Do dziś jedynym pełnym przekładem *Dziadów* Mickiewicza na język rumuński pozostaje tłumaczenie autorstwa Eleny Eftimiu.

Niezmiernie ciekawą postacią życia kulturowego okresu międzywojennego była **Dusza Czara-Rosenkranz (1898–1967)** – poetka, tłumaczka i popularyzatorka kultury polskiej w Rumunii i rumuńskiej w Polsce. Choć znana przede wszystkim jako autorka tworząca w języku niemieckim, zajmowała się także tłumaczeniami literatury polskiej i rumuńskiej oraz intensywną pracą na rzecz promocji obu kultur. Dorastała w wielokulturowym środowisku austriackiej Bukowiny, co umożliwiło jej kontakt z wieloma językami. Studiowała historię oraz literaturę germańską i słowiańską w Krakowie, gdzie mieszkała w latach 1922–1932. Od 1928 roku wygłaszała wykłady o Rumunii w różnych polskich miastach, prowadząc także audycje radiowe poświęcone kulturze rumuńskiej[8].

Jednym z jej największych osiągnięć translatorskich była publikacja pierwszej antologii poezji polskiej w Rumunii – *Poezia poloneză contemporană* (Bukareszt, Cartea Românească, 1935), przygotowanej

[8] Tytułem przykładu wymieniam tutaj tylko parę występów w Krakowie i Lwowie, o których pisze w swojej pracy doktorskiej V. Jeglinschi: *Pieśń i poezja ludu rumuńskiego* / Cântecul şi poezia poporului român (Cracovia, 22.01.1931); *Piękno krajobrazu rumuńskiego* / Frumuseţile peisajului românesc (Cracovia, 10.04.1933); *Piękno Rumunii* / Frumuseţile României (Lvov, 1.10.1932); *Reportaż z Rumunii* / Reportaj din România (Cracovia, 14.10.1933); *Piękno poezji rumuńskiej* / Frumuseţile poeziei româneşti (Cracovia, 10.05.1934); *Rumunia i Zachód* / România şi Apusul (Cracovia, 18.05.1934) (Jeglinschi: 87). O rumuńskiej kulturze rozmawiała wielokrotnie także jako gościni programów radiowych w Krakowie i Warszawie: *Poezia populară românească* / *Polska poezja ludowa* (19.01.1932); *Teatrul românesc* / *Teatr rumuński* (26.09.1932); Arta populară românească / *Rumuńska sztuka ludowa* (27.09.1932); *Folclorul românesc* / *Rumuński folklor* (5.04.1933); *Lirica română contemporană* / *Współczesna liryka rumuńska* (28.09.1933); *Literatura română contemporană* / *Współczesna literatura rumuńska* (2.10.1933) (Jeglinschi: 88).

we współpracy z malarką Margaretą Sterian. Czara-Rosenkranz zdecydowała się na układ tematyczny zamiast tradycyjnej chronologii, dzieląc antologię na cykle: *Przyroda*, *Życie*, *Poeci modernistyczni* oraz *Poeci ruchu proletariackiego* (Jeglinschi: 130). W publikacji znalazły się utwory wybitnych polskich poetów, takich jak Władysław Broniewski, Józef Czechowicz, Kazimiera Iłłakowiczówna, Jan Lechoń, Bolesław Leśmian, Julian Przyboś, Antoni Słonimski, Julian Tuwim, Kazimierz Wierzyński, a także mniej znanych twórców, jak Henryk Balk, Marian Czuchnowski, Beata Obertyńska czy Józef Wittlin (Jeglinschi: 131–132). Zdaniem Jeglinschiego niektóre wybory Czary budziły kontrowersje – np. umieszczenie Władysława Broniewskiego wśród modernistów czy zakwalifikowanie do cyklu proletariackiego poetów niezwiązanych z tym nurtem. Mimo to przekłady wykonane przez Margaretę Sterian, oparte na filologicznych opracowaniach Duszy Czary, cechowały się wysoką jakością: zachowywały wierność oryginałowi, oddając subtelność metafory i atmosferę wierszy (Jeglinschi: 132).

W okresie międzywojennym popularyzacja literatury polskiej w Rumunii osiągnęła znaczącą intensywność, czego dowodem są liczne tłumaczenia, artykuły oraz recenzje poświęcone polskiej twórczości. Istotną rolę w tym procesie odegrał Instytut Studiów Południowo-Wschodnich w Bukareszcie, założony w 1914 roku przez Nicolae Iorgę, który wdrożył ambitny program recepcji najwybitniejszych dzieł światowej literatury. W jego ramach powstała seria *Capodoperele literaturii polone* (*Arcydzieła literatury polskiej*), inaugurująca bezpośrednie przekłady z języka polskiego. Jednym z inicjatorów tego przedsięwzięcia był **Tadeusz Gostyński**, który – we współpracy z rumuńskimi tłumaczami – przygotował następujące edycje: *Nie-Boska komedia* Zygmunta Krasińskiego (*Divina comedie*, współtłum. **Lucia Djamo**, ze wstępem Tadeusza Gostyńskiego i prolegomeną N. Iorgi, București: Institutul Sud-Est European, 1940), *Odprawa posłów greckich* Jana Kochanowskiego (*Respingerea solilor greci*, współtłum. **Al. Dumitrașcu**, tamże, 1940) oraz *Treny* Kochanowskiego (*Treniile*, współtłum. **Rodica Ciocan-Ivănescu**, tamże, 1941). Wszystkie ukazały się w latach 1940–1941.

Choć liczba tłumaczeń literatury polskiej na język rumuński w tym okresie była imponująca, ich poziom artystyczny nie zawsze spełniał wysokie standardy literackie. Jednym z głównych powodów tej sytuacji był fakt, że wiele przekładów nie powstawało bezpośrednio z języka polskiego, lecz za pośrednictwem języków o większym zasięgu, głównie francuskiego, a w mniejszym stopniu niemieckiego czy włoskiego. Victor Jeglinschi zwraca uwagę, że jakość niektórych tłumaczeń była częściowo obniżana przez uwarunkowania rynkowe – presję wydawców oraz konkurencję, która zmuszała tłumaczy do pośpiesznej pracy nad tekstami. W wielu przypadkach przekłady nie były efektem wnikliwej analizy literackiej, lecz próbą szybkiego dostarczenia tekstów na rynek wydawniczy, co nie sprzyjało ich dopracowaniu ani wierności wobec oryginału (Jeglinschi: 137). Pomimo znaczącego zainteresowania literaturą polską, brak wykształconych tłumaczy z odpowiednim przygotowaniem filologicznym prowadził do sytuacji, w której przekłady często miały charakter swobodnych adaptacji, udomowień lub tłumaczeń pośrednich.

Zmiana jakości tłumaczeń literatury polskiej na język rumuński zaczęła stopniowo następować wraz z utworzeniem w 1949 roku studiów filologii polskiej na Uniwersytecie w Bukareszcie, pod patronatem prof. Iona C. Chițimii. Kolejne pokolenia absolwentów tej specjalizacji kontynuowały pracę jako wykładowcy, badacze i tłumacze, przyczyniając się do podejmowania bezpośrednich przekładów z języka polskiego. To właśnie w tym okresie zaczęły pojawiać się wysokiej jakości tłumaczenia, choć proces odchodzenia od pośrednich na rzecz bezpośrednich przebiegał stopniowo, a przez pewien czas oba rodzaje przekładów współistniały na rynku.

Jednym z częstych rozwiązań stosowanych w celu zapewnienia precyzji i wysokiej wartości literackiej tłumaczenia była praca w duecie – tłumacz filolog opracowywał wersję dosłowną tekstu, podczas gdy tłumacz literat, najczęściej pisarz, nadawał mu odpowiednią formę stylistyczną. Tego rodzaju praktyki przyczyniły się do udoskonalenia przekładów oraz zwiększenia ich wierności wobec oryginału.

Poniższa tabela syntetyzuje działalność tłumaczy literatury polskiej w Rumunii w latach 1950–1989, ukazując ewolucję metod

przekładu oraz wpływ rozwoju filologii polskiej na jakość tłumaczeń (w tym stopniowy spadek liczby tłumaczeń pośrednich).

Tabela 1. Lista tłumaczy w tandemie w latach 1945–1989

Tlumaczenie w duecie (filolog + literat)	**utwory**
Dan Telemac[9], Olga Manta	J. Pytlakowski, *Pietre de început* (*Fundamenty*), București: ESPLA, 1951.
Dan Telemac, Maria Popescu	A. Ścibor-Rylski, *Cărbunii* (*Węgiel*), București: ESPLA, 1952.
Dan Telemac, Radu Tudoran	Bolesław Prus, *Păpușa* (*Lalka*), 1–2, z przedmową I.C. Chițimia, București: ESPLA, 1954; wznowione w 1963 r. z przedmową i tabelą chronologiczną autorstwa Stana Velei; București: Eminescu, 1971; București: Constelația, 1993.
Dan Telemac, Vasile Teodorescu	1. Bolesław Prus, *Faraonul*, 1–2, București: ELU, 1961, 1967; wznowione w 1998, 2005 z przedmową i notą bibliograficzną autorstwa pisarza Dana Silviu Boerescu. 2. Jarosław Iwaszkiewicz, *Slavă și fală* (*Sława i chwała*), 1–4, z przedmową i tabelą chronologiczną autorstwa Stana Velei, București: Minerva, 1974.
Dan Telemac, St. Popescu	Igor Newerly, *Amintiri din Celuloza* (*Pamiątka z Celulozy*), București, 1955.
Dan Telemac, C-tin Țoiu	Zofia Nałkowska, *Profesorul Spanner (Medalioane)*, București: ESPLA, 1956.
Dan Telemac, Petru Vintilă	Henryk Sienkiewicz, *Cavalerii teutoni* (*Krzyżacy*), z przedmową polonistki Marii Vârcioroveanu, București: ELU, 1957, 1962.
L. Iacob, Virgil Teodorescu	Lucian Rudnicki, *Mărturisiri* (*Stare i nowe. Pamię*tniki), București: ESPLA, 1957.
Rodica Ciocan-Ivănescu[10], Tadeusz Gostyński	Jan Kochanowski, *Trenii* (*Treny*), București, 1941.

[9] Indywidualnie Dan Telemac podpisał jedynie przekład ideologicznej powieści *Nr 16 produkuje* autorstwa Jana Wilczka, wydanej w Bukareszcie przez Państwowe Wydawnictwo w 1950 roku.

[10] Rodica Ciocan-Ivănescu (ur.1916–?) była tłumaczką, wykładowczynią akademicką i historyczką literatury. Studiowała historię na Uniwersytecie

Tlumaczenie w duecie (filolog + literat)	utwory
Rodica Ciocan-Ivănescu, Al. Ștefan	J. Pytlakowski, *Scrisori din M.D.M* (*Listy z MDM*), 1954 (odcinki w prasie).
Rodica Ciocan-Ivănescu, Iulia Soare	Stefan Żeromski, *Doctorul Judym*, z przedmową Olgi Zaicik, București: ESPLA, 1958.
Rodica Ciocan-Ivănescu, Mihaela Dorobanțu, Iulian Vesper, Stan Velea, Olga Zaicik	1. Jarosław Iwaszkiewicz, *Maica Joanna a îngerilor* (*Matka Joanna od Aniołów*), București: Univers, 1971. 2. Jarosław Iwaszkiewicz, Îndrăgostiţii din Marona (*Kochankowie z Marony*), București: Univers, 1972.
Elena Linţa, Miron Radu Paraschivescu, C-tin Nisipeanu	Juliusz Słowacki, *Teatru*, z przedmową Stana Velei, București: ELU, 1964.
Elena Linţa, Remus Luca	Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis*, z przedmową Stana Velei, București: ELU, 1967, 1968.
Elena Linţa, Virgil Teodorescu	Maria Dąbrowska, *Nopți și zile* (*Noce i dnie*), 1–4, z przedmową Eleny Linţy, București: ELU, 1966.
Theodor Holban, Iulia Soare	J. Broniewska, *Krystek din Varșovia* (*Krystek z Warszawy*), București: Tineretului, 1952.

w Bukareszcie (1934–1938), gdzie była studentką wybitnych profesorów, takich jak Nicolae Iorga, P.P. Panaitescu czy D. Russo. Od 1935 r. uczęszczała również na Wydział Filologii, specjalizując się w języku francuskim. Regularnie współpracowała z prestiżowymi czasopismami literackimi, takimi jak „Neamul românesc, Balcania, Secolul 20, Studia et Acta Orientalia" (była członkinią zespołu redakcyjnego) oraz *Byzantion* (Bruksela). Brała udział w licznych krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych. W latach 1955–1957 publikowała pod pseudonimem Aldona Bielska. Poza licznymi pracami dotyczącymi kulturowych i literackich powiązań Europy Południowo-Wschodniej oraz Orientu, samodzielnie nauczyła się języka polskiego. Dzięki temu zasłynęła jako tłumaczka literatury polskiej, zarówno we współpracy z uznanymi pisarzami, jak i samodzielnie. Wśród jej przekładów warto wymienić Danuta Bieńkowska, *De m-ai iubi* (*Gdybyś mnie kochał*), București: Albatros, 1974; tejże, *Salt în neant* (*Skok w nieskończoność*), adaptacja i posłowie tłumaczki, București: Colosseum, 1991; Wacław Kubacki, *Trista Veneție*, București: Univers, 1974; Mariusz Karpowicz, *Arta poloneză a secolului al XVII-lea* (*Sztuka polska XVII wieku*), București, 1979; Władysław Tatarkiewicz, *Istoria celor șase noțiuni* (*Dzieje sześciu pojęć*), București, 1981; Helena Mniszek, Stigmatizata (tłumaczenie, adaptacja i posłowie autorstwa tłumaczki), București: Colosseum, 1991.

Tlumaczenie w duecie (filolog + literat)	**utwory**
Theodor Holban, R. Hefter	K. Koźniewski, *Cei cinci din str. Barska* (*Piątka z ulicy Barskiej*), București: Tineretului, 1957.
Theodor Holban, Marcel Gafton	Leon Kruczkowski, *Kordian şi ţăranul* (*Kordian i cham*), București: ESPLA, 1952.
Theodor Holban, Cezar Petrescu	1. Henryk Sienkiewicz, *Nuvele* (*Opowiadania*), z przedmową Olgi Zaicik, București: ESPLA, 1960. 2. Henryk Sienkiewicz, *Pentru pâine* (*Za chlebem*), z przedmową Olgi Zaicik, București: ESPLA, 1955.
Theodor Holban, C-tin Ţoiu, B. Iordan	Władysław Reymont, Ţăranii (*Chłopi*), z przedmową Stana Velei, vol. I–II, București: ELU, 1965; vol. I–IV, București: Minerva, 1986.
Theodor Holban, Tudor Mușatescu	Gustaw Morcinek, *Cele șapte ceasornice ale groparului Joachim Rybka* (*Siedem zegarków kopidoła Joachima Rybki*), București: ELU, 1968.
Theodor Holban, C-tin Streia	K Kwaśniewski, *Voi pune actorii să repete* (*Każe aktorom powtórzyć morderstwo*), București: Univers, 1972.
Theodor Holban, Aura Ţapu	Roman Bratny, *Aveau douăzeci de ani* (*Kolumbowie. Rocznik 20*), București: Univers, 1984.
Olga Zaicik, Virgil Teodorescu	Alexander Fredro, *Răzbunarea* (*Zemsta*), București: ESPLA, 1958.

Źródło: opracowanie własne.

Z takiej współpracy, realizowanej w różnych konfiguracjach między filologami a pisarzami, powstało ponad 30 tłumaczeń. Analiza przetłumaczonych tytułów z lat 1945–1960 wyraźnie ukazuje silne wpływy ideologiczne. Przekłady wpisywały się w retorykę realizmu socjalistycznego, koncentrując się na tematach pracy, kolektywizmu i propagandy, czego przykładem jest rumuńskie tłumaczenie powieści *Nr 16 produkuje* Jana Wilczka. Obok tej dominującej tendencji widoczne było także trwałe i systematyczne zainteresowanie literaturą klasyczną, czego dowodem są tłumaczenia dzieł uznanych pisarzy, takich jak Bolesław Prus, Henryk Sienkiewicz czy Stefan Żeromski. To połączenie literatury ideologicznej z klasycznymi dziełami pokazuje nie tylko stopniową dywersyfikację odbioru literatury polskiej w Rumunii

tamtych lat, ale także wyraźne ograniczenia wynikające z rygorów reżimu socjalistycznego. Polityka wydawnicza, kontrola państwowych oficyn oraz surowe oko cenzury sprawiały, że dobór tłumaczonych dzieł nie był przypadkowy, lecz podporządkowany wymogom ideologicznym. Nie można zapominać, że przed odwilżą 1956 roku w krajach byłego bloku socjalistycznego publikacja treści sprzecznych z oficjalnym nurtem politycznym była niemal niemożliwa. Dopiero stopniowe rozluźnienie kontroli umożliwiło większą różnorodność w doborze tłumaczonych utworów, choć nadal w granicach określonych przez władze. W tym kontekście literatura klasyczna pozostawała bezpiecznym wyborem, pozwalającym na zachowanie pewnej ciągłości kulturowej, nawet w warunkach ścisłej ideologicznej kontroli.

Tabela 2. Lista duetów tłumaczy polsko-rumuńskich w latach 1945–2024

Tlumaczenie w duecie (Polak + Rumun)	**Utwory**
Dusza Czara-Stec, Margareta Sterian	*Antologia poeziei poloneze contemporane*, București: Cartea Românească, 1935.
Tadeusz Gostyński, Lucia Djamo	Zygmunt Krasiński, *Comedia nedivină (Nieboska komedia),* z przedmową N. Iorgi, București, 1940 (*Kolekcja arcydzieł literatury polskiej*).
Tadeusz Gostyński, Al. Dumitrescu	Jan Kochanowski, *Respingerea solilor greci* (*Odprawa posłów greckich*), București, 1941.
Tadeusz Gostyński, Rodica Ciocan-Ivănescu	Jan Kochanowski, *Trenii* (*Treny*), București, 1941.
Irena Harasimowicz, Șt. Augustin Doinaș	Tadeusz Różewicz, *Poeme* (wybór wierszy), București: Albatros, 1976.
Irena Harasimowicz	Maria Rutkiewicz, *Granița existenței* (*Granica istnienia*), București: ELU, 1968.
Irena Harasimowicz	Wybór wierszy Tadeusza Różewicza, Zbigniewa Herberta, Wisławy Szymborskiej opublikowany w znanych gazetach literackich, np. tygodniku „România literară”, 4 lutego 1971, s. 20.
I. Kalinowski, Anda Boldur	Bohdan Hamera, *Pilda lui Plewa* (*Na przykład Plewa*), București: ESPLA, 1952.

Radosława Janowska-Lascăr, Emil Iordache	Zbigniew Herbert, *89 de poezii*, Iași: Timpul, 2001.
Radosława Janowska-Lascăr, Ramona Leu	Hanna Krall, *Acolo nu mai există niciun râu* (*Tam już nie ma żadnej rzeki*), București: Curtea Veche, 2002.
Radosława Janowska-Lascăr, Mihaela Cornelia Fiscutean	1. Sławomir Mrożek, *Povestiri* (*Opowiadania*), Iași: Polirom, 2001. 2. Paweł Huelle, *Mercedes-Benz*, Iași: Polirom, 2004.

Źródło: opracowanie własne.

W tym kontekście warto wspomnieć o kilku polskich tłumaczach wymienionych w powyższej tabeli, którzy podjęli się filologicznych przekładów dzieł literackich.

Tadeusz Gostyński był cenionym językoznawcą i lektorem języka polskiego, który odegrał istotną rolę w popularyzacji polskiej kultury w Rumunii. W latach 1937–1945 prowadził zajęcia na Uniwersytecie w Bukareszcie, pracując w Katedrze Filologii Słowiańskiej. Równocześnie pełnił funkcję sekretarza generalnego Instytutu Kultury Polskiej w Bukareszcie, instytucji powołanej do życia w 1937 roku z inicjatywy Nicolae Iorgi, mającej na celu promocję polskiej literatury i języka. Po zakończeniu II wojny światowej związał się z Instytutem Romanistyki Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie w 1947 roku uzyskał habilitację (Krawczyk i in.: 135). Był autorem jednego z pierwszych podręczników do nauki języka polskiego dla Rumunów – *Manual de limbă polonă*, wydanego w 1939 roku, który stanowił istotne narzędzie edukacyjne dla studentów. Wcześniej, w 1938 roku, podobny podręcznik opracował Stefan Glixelli (Jeglinschi: 133).

Działalność tłumaczeniowa Gostyńskiego miała znaczący wpływ na rozwój polsko-rumuńskich kontaktów kulturowych i językowych, a jego dorobek pozostaje ważnym elementem historii polonistyki w Rumunii.

Irena Harasimowicz (zm. 2019) była cenioną tłumaczką literatury rumuńskiej, badaczką, eseistką oraz popularyzatorką kultury rumuńskiej w Polsce. Pochodziła z rodziny o bogatych tradycjach artystycznych – jej dziadek, Piotr Harasimowicz, był rzeźbiarzem i pedagogiem,

a jego brat Marceli – malarzem i kustoszem, współtworzącym Galerię Narodową we Lwowie. Studia ukończyła na Uniwersytecie w Bukareszcie, gdzie w 1963 roku uzyskała stopień doktora filologii rumuńskiej, koncentrując się na prozie poświęconej dramatowi „straconego pokolenia" intelektualistów uczestniczących w I wojnie światowej. W kolejnych latach pracowała w Polskiej Akademii Nauk, a następnie przez ponad dwie dekady była specjalistką ds. literatury rumuńskiej w Państwowym Instytucie Wydawniczym. Na język rumuński przełożyła wiersze Tadeusza Różewicza, Wisławy Szymborskiej i Zbigniewa Herberta.

Jako tłumaczka przybliżyła polskim czytelnikom twórczość wybitnych rumuńskich pisarzy, takich jak Marin Sorescu, Matei Călinescu czy Mircea Eliade. Jej przekłady wyróżniały się precyzją językową i głębokim zrozumieniem kontekstu kulturowego. Współtworzyła antologię współczesnych opowiadań rumuńskich *Śmierć Ipu* (PIW, 1971) oraz *Antologię poezji rumuńskiej* (PIW, 1989), w której zaprezentowała szeroki wybór utworów, tłumacząc znaczną ich część. Za tę pracę została uhonorowana m.in. Nagrodą Stowarzyszenia Tłumaczy Polskich (1990) oraz wyróżnieniem Fundacji Turzańskich (1995) (Zarzecki, 2015).

Radosława Janowska-Lascăr to ceniona tłumaczka literatury rumuńskiej i polskiej, muzykolożka oraz filolożka rumuńska. Ukończyła studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, a następnie zdobyła stopień doktora nauk humanistycznych na Uniwersytecie Alexandru Ioan Cuza w Jassach. Przez lata związana była z działalnością akademicką – wykładała język polski na Uniwersytecie w Jassach (1995–2001), język rumuński na Uniwersytecie Wrocławskim (2006–2012) oraz Uniwersytecie Łódzkim (2022–2024). Jej działalność translatorska znacząco przyczynia się do popularyzacji literatury rumuńskiej w Polsce – przetłumaczyła utwory uznanych pisarzy, takich jak Lucian Dan Teodorovici, Cristian Teodorescu, Filip Florian czy Dan Lungu.

Złota plejada tłumaczy literatury polskiej na język rumuński

Wśród najwybitniejszych tłumaczy literatury polskiej na język rumuński, wyróżniających się znakomitym wyczuciem językowym oraz

doskonałą znajomością obu kontekstów kulturowych, znajdują się poloniści, którzy kontynuowali swoją działalność translatorską również po 1989 roku. Do tego grona należą: Olga Zaicik (37 przekładów), Stan Velea (28 przekładów), Nicolae Mareș (21 przekładów), Ion Petrică (14 przekładów), Mihai Mitu (12 przekładów), Anca Irina Ionescu (bohemistka z wykształcenia, poliglotka), oraz Constantin Geambașu (100 przekładów i 4 w druku, stan na maj 2025 r.). Dzięki przekładom dzieł klasycznych i współczesnych autorów polskich wszyscy oni przyczynili się do ukształtowania trwałego kanonu literatury polskiej w rumuńskim kręgu kulturowym. Tłumaczenia te cechuje nie tylko precyzja językowa, lecz także wrażliwość na niuanse stylistyczne i literackie, co znacząco wpłynęło na recepcję polskiej twórczości w Rumunii.

Warto przyjrzeć się bliżej sylwetkom pięciorga tłumaczy, którym rumuńska kultura zawdzięcza dostęp do najważniejszych dzieł polskich. Ich dorobek translatorski obejmuje nie tylko przekłady, lecz także opracowania krytyczne, analizy literackie i studia nad kontekstami kulturowymi, dzięki czemu pełnią rolę nie tylko tłumaczy, lecz również badaczy polskiej literatury.

Wybitna tłumaczka i literaturoznawczyni **Olga Zaicik** urodziła się w Łodzi w 1921 roku, a w dzieciństwie przeprowadziła się z rodziną do Rumunii. Choć marzyła o studiach medycznych, wojenne realia zmusiły ją do zmiany planów – ukończyła romanistykę na Uniwersytecie w Bukareszcie.

Przez wiele lat pracowała jako redaktorka w renomowanych rumuńskich wydawnictwach, tłumacząc zarówno klasykę polskiej literatury (m.in. Prusa, Sienkiewicza, Nałkowską, Orzeszkową, Dąbrowską), jak i dzieła autorów współczesnych (Iwaszkiewicza, Witkacego, Gombrowicza, Miłosza, Tokarczuka). Jej przekłady wyróżniały się nie tylko znakomitym wyczuciem językowym, ale także umiejętnością oddania stylu i atmosfery utworów.

Jako badaczka analizowała polski romantyzm oraz twórczość Sienkiewicza, czego efektem były jej cenione monografie *Pasiunea romantică* (1965) oraz *Henryk Sienkiewicz* (1972). Za swoją działalność

translatorską i naukową została uhonorowana licznymi nagrodami i odznaczeniami zarówno w Polsce, jak i w Rumunii[11].

Stan Velea był wybitnym slawistą, polonistą i tłumaczem, którego działalność naukowa i dydaktyczna odegrała wielką rolę w rozwoju slawistyki oraz popularyzacji literatury polskiej w Rumunii. Studiował filologię polską na Uniwersytecie w Bukareszcie, a następnie podjął pracę badawczą w Instytucie Teorii i Historii Literatury „G. Călinescu".

Jego dorobek naukowy obejmuje liczne monografie i studia poświęcone literaturze polskiej, w tym *Reymont* (1966), *Scriitori polonezi* (1972), *Romanul polonez contemporan* (1984) oraz dwutomową *Istoria literaturii polone* (1986). Velea był również autorem prac komparatystycznych, takich jak *Paralelisme și retrospective literare* (1974) oraz *Interferențe literare româno-polone* (1989), w których analizował związki między literaturą polską a rumuńską (Geambașu, 2004: 207–212).

Jako tłumacz przybliżył rumuńskim czytelnikom dzieła klasyków literatury polskiej, takich jak Władysław Reymont, Henryk Sienkiewicz, Bolesław Prus, Sławomir Mrożek czy Igor Newerly. Jego przekłady cechowały się precyzją językową oraz umiejętnością oddania rytmu i atmosfery oryginału.

Za swoją działalność został uhonorowany licznymi nagrodami i odznaczeniami, w tym Orderem Zasługi dla Kultury Polskiej (1970), medalem „Amicus Poloniae" (1985), nagrodą ZAIKS (1986) oraz pierwszą nagrodą Stowarzyszenia im. Henryka Sienkiewicza (1988).

Ion Petrică, profesor Uniwersytetu Bukaresztеńskiego, polonista i translator, znany jest przede wszystkim jako znakomity tłumacz *Sklepów cynamonowych* Schulza oraz czterech powieści Gombrowicza (*Ferdydurke*, *Trans-Atlantyk*, *Pornografia* i *Kosmos*), za które dwukrotnie otrzymał nagrodę Związku Pisarzy Rumuńskich.

Urodzony w 1934 roku, studiował filologię polską na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, gdzie zdobył gruntowną wiedzę o języku, kulturze i historii Polski. Po powrocie do Rumunii rozpoczął pracę na Uniwersytecie w Bukareszcie, prowadząc wykłady z zakresu teorii i praktyki przekładu, relacji kulturowych rumuńsko-polskich,

[11] https://uniuneascriitorilor.ro/2013-10-22-polonista-%C5%9Fi-traduc%C4%83toarea-olga-zaicik-a-plecat-dintre-noi

awangardy literackiej oraz współczesnych nurtów w literaturze polskiej.

Jego badania naukowe koncentrowały się na relacjach kulturowych między Rumunią a Polską. Owocem tych prac była rozprawa doktorska *Relaţii culturale româno-polone*, opublikowana później jako *Confluenţe culturale româno-polone* – uznana za przełomową w dziedzinie literatury porównawczej. W kolejnych latach kontynuował swoje analizy w książce *Studii polono-române*, obejmującej zarówno klasyków (Sienkiewicz, Prus czy Konopnicka), jak i twórców współczesnych (Gombrowicz, Mrożek czy Różewicz).

Jako tłumacz przybliżył rumuńskim czytelnikom dzieła Brunona Schulza, Witolda Gombrowicza, Bolesława Leśmiana, Adama Mickiewicza, Tadeusza Nowaka i Andrzeja Stasiuka. Za swoją działalność został uhonorowany licznymi odznaczeniami, w tym Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej (1997), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2004) oraz tytułem „Zasłużony dla Kultury Polskiej" (1970). Był również aktywnym członkiem Związku Pisarzy Rumuńskich oraz Stowarzyszenia Slawistów w Rumunii (Godun, 2009: 371–373).

Mihai Mitu był zasłużonym slawistą, polonistą i tłumaczem o imponującym dorobku akademickim. Prowadził wykłady z zakresu języka staro-cerkiewno-słowiańskiego, gramatyki porównawczej języków słowiańskich oraz paleografii słowiańsko-rumuńskiej. Po 1990 roku rozszerzył swoją działalność dydaktyczną, prowadząc zajęcia z języka polskiego współczesnego, historii slawistyki oraz relacji kulturowych rumuńsko-słowiańskich.

Jego wkład w rozwój slawistyki był nieoceniony. Badania prof. Mitu obejmowały szerokie spektrum zagadnień, od etymologii rumuńsko-słowiańskiej po historię literatury polskiej i jej wpływ na kulturę rumuńską. Opublikował liczne prace naukowe, w tym fundamentalne dzieła, takie jak: *Cercetări lingvistice şi literare româno-slave* (1996), *Studii de etimologie româno-slavă* (2001) oraz *Româno-Polonica. Studii de istorie culturală* (2007).

Jako tłumacz przybliżył rumuńskim czytelnikom dzieła z dorobku Stanisława Lema (*Cyberiada*, *Katar*, *Głos Pana*), Jana Potockiego

(*Rękopis znaleziony w Saragossie*) oraz Ryszarda Kapuścińskiego (*Cesarz*, *Heban*, *Podróże z Herodotem*).

Za swoją działalność został uhonorowany licznymi odznaczeniami, w tym Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi RP (1999) oraz tytułem „Zasłużony dla Kultury Polskiej" (1974). Był aktywnym członkiem międzynarodowej społeczności slawistycznej, uczestnicząc w licznych kongresach i współtworząc międzynarodowe bibliografie językoznawstwa słowiańskiego (Mangiulea: 294–299).

Constantin Geambașu (ur. 1946) to wybitny rumuński slawista, polonista, niestrudzony tłumacz literatury polskiej oraz badacz literatury XX wieku. *Profesor emeritus* Uniwersytetu Bukareszteńskiego, przez lata prowadził zajęcia z literatury polskiej, kultury i cywilizacji polskiej, literatury porównawczej oraz teorii i praktyki przekładu. Jego dorobek naukowy obejmuje liczne publikacje poświęcone literaturze polskiej, m.in. *Scriitori polonezi sec. XX* (2002), *Cultura și civilizație polonă. Secolele X–XVII* (2005) oraz *Studii de literatură polonă* (2009).

W jego dorobku translatorskim znajdują się przekłady dzieł Stanisława Lema, Czesława Miłosza, Wisławy Szymborskiej, Zbigniewa Herberta, Olgi Tokarczuk, Andrzeja Stasiuka i wielu innych autorów. Przekłady te zdobyły uznanie krytyków i czytelników, czego dowodem są liczne wyróżnienia, m.in. nagroda „Książka Roku" za tłumaczenie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego (2007) oraz *Mojego wieku* Aleksandra Wata (2014). W 2016 roku otrzymał prestiżową Nagrodę Transatlantyk za wybitne osiągnięcia w promocji literatury polskiej na świecie. Za swoją działalność został uhonorowany Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2008), Nagrodą Polonicum (2013) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej (2023) za zasługi w popularyzowaniu polskiej kultury i literatury. W 2020 roku Uniwersytet Jagielloński przyznał profesorowi Constantinowi Geambașu tytuł doktora *honoris causa*.

W swojej pracy translatorskiej Constantin Geambașu kieruje się nie tylko pragnieniem popularyzacji literatury polskiej w Rumunii, lecz także nieustannie dąży do uzupełnienia luk w jej recepcji. Tłumaczy zarówno klasykę, jak i dzieła współczesnych polskich pisarzy cenionych przez krytyków, ukazując różnorodność literatury polskiej.

Wnioski

Dziś nie budzi już wątpliwości, że tłumacz pełni rolę ambasadora kultury. Jego wybory oraz styl tłumaczenia często determinują sposób, w jaki literatura zostanie odebrana w obcym języku i środowisku. Nierzadko staje się więc współtwórcą literackiego kanonu w kulturze docelowej. Kultura docelowa w przekładoznawstwie to otoczenie odbiorcy tłumaczenia. Obejmuje jej język, normy, wartości oraz kontekst społeczny.

Choć liczba tłumaczy literatury polskiej w Rumunii nie jest wielka, ich działalność cechuje się dynamiką i dużym zaangażowaniem. Przedstawiciele średniego i młodego pokolenia, wykształceni głównie na Uniwersytecie Bukareszteńskim, odgrywają kluczową rolę w przybliżaniu rumuńskim czytelnikom twórczości wybitnych polskich pisarzy. Wśród nich warto wymienić: Luizę Săvescu, Vasilego Mogę, Cristinę Godun, Sabrę Daici, Marinę Ilie oraz Ioanę Diaconu-Mureșan, związaną z lektoratem w Klużu.

Przed 1989 rokiem tłumaczenia literatury polskiej w Rumunii nie miały jednolitej ścieżki rozwoju, będąc silnie uzależnione od kontekstu politycznego i kulturowego. Dobór tekstów do przekładu wynikał nie tylko z ich wartości literackiej, lecz przede wszystkim z obowiązujących norm ideologicznych. Tłumacz przeszedł w tym czasie długą drogę – od anonimowości do prestiżu.

Przez długi czas literatura polska była tłumaczona pośrednio, z języków trzecich, co przed II wojną światową stanowiło powszechną praktykę. W kolejnych dekadach przekłady powstawały w tandemie – filolog współpracował ze stylistą, co czasem prowadziło do nadmiernej ingerencji w styl autora, a nawet do adaptacji tekstów. Przełom nastąpił wraz z utworzeniem studiów polonistycznych na Uniwersytecie w Bukareszcie i wykształceniem pierwszych pokoleń tłumaczy z solidnym przygotowaniem językowym, co umożliwiło powstawanie wysokiej jakości przekładów bezpośrednich.

Po 1989 roku sytuacja tłumacza literackiego zaczęła się stopniowo poprawiać, choć w tym obszarze nadal pozostaje wiele do zrobienia. Można dostrzec wyraźną ewolucję – od anonimowego rzemieślnika

do współtwórcy dzieła literackiego, którego nazwisko coraz częściej pojawia się na okładkach książek obok autora. To świadczy o rosnącym uznaniu dla zawodu tłumacza.

W Rumunii wciąż jednak istnieje potrzeba większego docenienia roli tłumacza. Nadal zdarzają się recenzje i artykuły wychwalające pisarzy, pomijające tych, którzy umożliwili dostęp do ich twórczości rumuńskim czytelnikom. Dobitnym przykładem jest monumentalna *Historia przekładów na język rumuński w XX wieku* (*O istorie a traducerilor în limba română în secolul al XX-lea*, vol. II, București: Editura Academiei Române, 2022), licząca 2154 stron. Mimo rozbudowanych analiz poświęconych tekstom i autorom, często nie wspomina się w niej ani słowem o samych tłumaczach. To paradoks – wszak to właśnie tłumacz sprawia, że historia przekładów w ogóle istnieje. Prestiż, podobnie jak sam proces tłumaczenia, buduje się jednak stopniowo, z precyzją i konsekwencją. Można powiedzieć, że jesteśmy już na właściwej drodze i zmierzamy w dobrym kierunku.

Bibliografia

Brezuleanu, Ana-Maria, Ileana Mihăilă, Viorica Nișcov. *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1919–1944)*. Vol. 9. București: Saeculum I.O., 2008.

Chițimia, Ion C. „Influențe și traduceri ale lui Adam Mickiewicz în literatura română". *Romanoslavica* 12 (1965): 179–190.

Geambașu, Constantin. „Stan Velea la 70 de ani". *Romanoslavica* 39 (2004): 207–212.

------. „Limba și literatura polonă". Tegoż. *Catedra de limbi și literature slave. Scurt istoric*. București: Editura Universității București, 2008. 68–95.

Godun, Cristina. „Profesorul Ion Petrică la 75 de ani". *Romanoslavica* 44.11 (2009): 371–373.

Heydel, Magda. „Trzymam gardę". Zofia Zaleska. *Przejęzyczenie. Rozmowy o przekładzie*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2015. 226–251.

Jarniewicz, Jerzy. „Tłumacz nie może być kochankiem tekstu". Zofia Zaleska. *Przejęzyczenie. Rozmowy o przekładzie*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2015. 151–176.

Jarniewicz, Jerzy. „Tłumacz wyszedł z szafy. Z prof. Jerzym Jarniewiczem rozmawia Błażej Torański". *Odra* 5 (2025): 37–42.

Jeglinschi, Victor. *Relații culturale româno-polone în primele decenii ale secolului al XX-lea (1900–1945)*. București: Editura Universității din București, 2015.

Krawczyk, Dariusz, Maciej Smuk, Małgorzata Sokołowicz. *Filologia obca w stulecie swego istnienia*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2019.

Mangiulea, Mariana. „Profesorului Mihai Mitu la a 70-a aniversare". *Romanoslavica* 41 (2006): 294–299.

Mitu, Mihai. „50 de ani de filologie română la Universitatea din Cracovia". *Limbă și literatură* (1972): 159–163.

Petrică, Ion. „Interesul românilor pentru literatura polonă în a doua jumătate a secolului al XIX–lea". *Romanoslavica* 18 (1972): 449–461.

------. *Confluențe culturale româno-polone în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. București: Editura Minerva, 1976.

Porawska, Joanna. „Studiile de limba română la Universitatea Jagiellonă din Cracovia (Polonia)". *Philologica Jassyensia* 2.1 (2006): 203–208.

Zarzecki, Krzysztof. „In memoriam Irena Harasimowicz-Zarzecka". https://www.cultureave.com/odeszli-animatorzy-zycia-kulturalnego-z-toronto-irena-harasimowicz-zarzecka-i-krzysztof-zarzecki/ [dostęp: 16.05.2025].

Behind the Scenes of Literature: Translators as the Invisible Creators of Polish Literature in Romania (1945–2024)

Summary

This paper presents a comprehensive overview of the translation of Polish literature into Romanian from 1945 to 2024, with particular emphasis on the pivotal role of translators in promoting and disseminating Polish literary works.

It examines how translators navigated censorship before 1989, their preferences in selecting texts, and their influence on shaping the Romania reception and canon of Polish literature. The study also discusses post-1989 developments, highlighting the contributions of five prominent Romanian translators and the factors guiding their choices of Polish authors. Ultimately, the paper pays tribute to these often-overlooked cultural mediators, once anonymous or marginalized, now increasingly acknowledged, with their names appearing alongside authors on book covers.

Keywords: Polish literature in Romanian translation, translators as cultural agents, Romanian translators of Polish literature

Słowa kluczowe: polska literatura w rumuńskim przekładzie, tłumacze jako mediatorzy kulturowi, rumuńscy tłumacze literatury polskiej

Cytowanie

Godun, Cristina. „Za kulisami literatury: tłumacze jako niewidzialni twórcy literatury polskiej w Rumunii (1945–2024)". *Rocznik Komparatystyczny* 16 (2025): 29–54. DOI: 10.18276/rk.2025.16-02.